

Molnár József

KÖLCSEY FERENC UDVARHÁZA CSEKÉBEN*

Kölcsey Ferenc és testvérei (Sámuel, Ádám és Péter) a szüleiktől, aztán Kölcsey Sámueltól (Kölcsey Ferenc nagypjának volt a testvére) és Kölcsey Istvántól (édesapjának volt a testvére) reájuk maradt örökségen, amelyet addig közösen használtak, 1814. december 30-án osztzkodtak meg Álmosdon. 1815 január elsején kötöttek egyességet, hogy Kölcsey Ferenc és Ádám öröklje a Szatmár megyei, Sámuel és Péter pedig a Bihar megyei birtokokat. Az álmosdi örökség 5000 forinttal értékesebb volt. A két Álmosdon maradó testvér kötelezte magát, hogy a Csekébe költöző Ferencnek és Ádámnak 5000 forint kárpótlást fizetnek, és ez az egyezség 20 évig marad érvényben. 2500 forintot Sámuel, aki pár héttel előbb nősült meg, azonnal ki is fizetett.¹

Ferenc és Ádám 1815 tavaszán költöztek Csekébe (első innen keltezett levele 1815. április 8-án kelt). Az új környezetet Kölcsey barátjának, Kállay Ferencnek 1815. október 7-én írt levelében így rajzolta meg: „A körny, amelyben lakom, el van dugva szem elől, szép, de vad és felette magányos. Egyfelől a Tisza foly, másfelől a Túr, mely itt amabba szakad, s minket a torkolatban hagy laknunk. Egyfelől nagy erdők körítnek, másfelől nyílás esik, s láthatárainkat a máramarosi hóbérczek határozzák.”²

A Csekében lévő udvarház egy háromholdas telken feküdt Kölcsey János és Mészáros József szomszédságában. A lakás az utca hosszában foglalt helyet, hasonlóan a többi csekei házakhoz.³ Hogy milyen lehetett ez a ház, arról Kölcsey csak 1834-ben május 25-én Pozsonyban kelt végrendeletéből sejthetünk meg valamit: „Mikor a Szatmár Vgyei részjóság Cseke, Kölcse, Kóród és Milota helységeken reánk szállott, az igen jövedelmentlen vala. Az udvarház épületei egytől egyig elpusztult állapotban voltak.”⁴

Kölcsey reánk maradt írásai erre a lakóháza nem találunk adatokat. Csak 1836-ban, halála előtt két évvel mutat be *Vadászslak* című elbeszélésében egy olyan házat, amely az általa átalakított régi házra emlékeztethet: „Középen kémény, jobb felül két egybenyló szobácska, bal felül még egy szoba és konyha, az egész fatornáccal övezve: ilyen vala a ház, melyet az öreg urak, őseiktől vett építési rend szerint saját erdejökből, molnárjok által, költség nélkül összevágattak. Általellenben cselédház és hosszú ól nyúl el, háta mögött tágas akollal, mindezeket nagy kiterjedésű szilvás ölelte körül, s ennek elején állott a csűr, a többi épületekkel ugyanazon művésztől alkotva.”⁵

Ez a leírás nagyon hasonlít ahhoz az udvarházhoz, amelyről a családi iratok közt 1808-ból fennmaradt becsüvelvél ad hiteles képet. Ennek alapján megállapítható, hogy az a ház zsindelellyel fedett, kívül tapasztott és alapincézett téglá épület volt az utca hosszában. Tornácos volt, s az utca felé öt ablakkal. Egy nagyobb (ebédlő) és egy kisebb oldalszobára tagolódott, az udvar felől volt még egy nagyobb szoba és konyha, feltehetően a kettő között előszoba is. Három tüzelője és kéménye volt. Tizenegy ócska tölgyfaajtóval, tizenegy kisebb-nagyobb ablakkal: ebből öt nagy ablak nézett az utcára,

*A cikk változatát I. Szabolcs-Szatmári Szemle 1980. 4. sz.

¹ Kölcsey Ferenc ismeretlen végrendelete. Kézirat 21–22.

² Kölcsey Ferenc Összes Művei III. (sajtó alá rendezte: SZAUDER Józsefné és SZAUDER József.) Bp. 1960. 207.

³ Kölcsey Ferenc ismeretlen végrendelete. Kézirat 40.

⁴ Uo. 9.

⁵ Kölcsey Ferenc Összes Művei I. 329.

és vasráccsal volt ellátva, a szobák pádimentumosak voltak (fenyőfa deszkából készítve). A dupla (négyfelé nyíló) ablakok hiányos ónkarikájúak voltak ekkor, s a nyolc ablakban kellett volna lenni 512 karikának, de csak 397 karika találtatott, 115 hiányzott. A konyhán lévő két ablakban 13 karikát találtak. Az ablak- és ajtószarkok vasból voltak, s az öt ablakon lévő vasrostély 80 fontot nyomott. Az udvarházon kívül a kuriális telken, szemben a házzal, napkelet felől zsindeyes, ágasokra épített cselédház állott, dél felől pedig L formára épült zsindeyyel fedett istálló, közepén kocsiszínnel, s az istálló háta mögött talpra épült nagy sertésól és egy ócska hízóól. A kertkapu félen zsindeyes tyúkól, s a ház háta megett két ócska zsindeyes göré. A kertben jó állapotban lévő zsindeyes csűr, melynek fiókjai nem voltak bedeszkázva vagy tapasztva. Mindezt az ács-, asztalos- és kőművesmesterek 3777 forintra és 17 krajcárra becsülték.⁶

Bizonyára ezt a házat javították ki lakható állapotra 1815-ben. Kölcsey testvérével, Ádámmal költözött bele, s innen írta leveleit barátainak, eléggé magányosan érezve magát. Ez az az időszak volt, amikor minden reménye elveszett az irodalmi életbe való bekapcsolódásra. A gazdálkodás gondja Ferencre szakadt. Hogy magányosságát enyhítse, öccsének, Péternek árván maradt kisleányát, Kölcsey Lenkét vette magához: „Még beszélni alig tudott, hogy hozzám hozták; s a gyermek volt egyetlen egy időtöltésem.”⁷

A házat 1820-ban rendbe hozták, amint Szemere Pálnak 1820. november 25-én írt leveléből megtudjuk: „Újonnan épült házunkban három szoba elkészült, csak az asztalos munka fog még felszegeltetni.”⁸

Ebben a háromszobás udvarházban lakott a család, s 1823 decemberében történt változás, amikor Ádám megnősült, feleségül vévén Csengerből Szuhányi Jozefint, s 1824-ben megszületett az első gyermekük, Kölcsey Vince. Kölcsey Ferencnek egy szoba állott rendelkezésére, s közös háztartásban éltek együtt, amikor Ferenc nem volt távol Csekétől. 1827-ig volt ez így, amikor nyáron Ádám hirtelen meghalt, s Kölcsey Ferenc az özvegygel és 3 éves kis fiával, Kálmánnal, magukra maradtak. A szeretet és családi felelősség Kölcsey Ferencet arra kényszerítette, hogy ne hagyja el testvére családját, hanem mint végrendeletében írja: „Maradékom nem lévén, valamint néhai Ádám Öcsémmel, valahányszor otthon valék, közös fedél alatt laktam, úgy Özvegyétől s Árvájától, kit halála óta saját gyermekem gyanánt tekintek, sem különöztem meg.”⁹

1827. november 1-én írja Szemerének: „Nekem most külön szobám nincs; csendességem és magányom a szónak legbetűszerintibb értelmében, egyetlenegy pillanatig sincs.”¹⁰

Már 1832-től készült a ház átalakítására. Számadáskönyvének első lapján 1832-ből jegyezte fel a cigányokkal vetetett téglamunkálatok kiadásait. 40 ezer téglát vetetett¹¹, s mikor 1835-ben a követi tisztségről lemondott, visszaköltözött Csekébe, s akkor átalakította a házat. Már július 12-én Kenye Zsigmondnak jelzi: „En mennék Viskre, de vesztetre éppen a múlt télen kellett építéshez fognom.”¹² Szeptember 12-én pedig Szemere Pált tájékoztatja: „En a nyáron Viskre készültem fürdeni, de addig készültem, holminak megtörténését addig vártam, míg az építés ideje eljött, s építést kezdvén, honn maradék. Mert tudni kell, hogy házam homlokát az udvar felől kitoldattam, hogy csinos téglakerítést rakaték s több afféle.”¹³ November 27-én Bártfay Lászlónak így számol be a nagy műveletről: „A nyarat építésben töltém; s új építésre készülök jövőben.”¹⁴ November 27-én a Bártfaynak írott levéllel egy napon Szemere Pálnak is részletezi a munkát: „(A ház) tornácocskáját lerontattam, s helyette kamrácskát és fürdőszobát rakattam. Az előszobába kemencét tetettem, a könyvtáramat az ebédlőből a kapu felé nyíló szobába állítottam fel. Észak és nyugat felé körkerítést állítottam, s mindezt saját

⁶ Hálásan köszönöm Masits Lászlónak, a debreceni Déri Múzeum munkatársának, hogy felhívta erre az iratra a figyelmemet.

⁷ *Kölcsey Ferenc Összes Művei*. III. 513.

⁸ Uo. 272.

⁹ *Kölcsey Ferenc ismeretlen végrendelete* 8.

¹⁰ *Kölcsey Ferenc Összes Művei* III. 353.

¹¹ *Számadáskönyv* Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárában (PIM. V. 1983. sz.)

¹² *Kölcsey Ferenc Összes Művei* III. 721.

¹³ Uo. 723.

¹⁴ Uo. 727.

maiszterségem alatt. Két telket zálog alól váltottam ki udvarommal szemközt, s tavasszal cselédeimet s marháimat odaköltöztettem, s magam zöld fű közt s ültetendő fák árnyában maradok.”¹⁵

Az új háznak „előcsarnoka” vagyis nyitott ambitusa is volt, az álmosdi kúrián láthatóhoz hasonló, amelyet a Varsányi János 1853-ban készített rajzán jól észlelhetünk. Obornyik Károly, Kálmán nevelője, és Kölcsey patvaristája jegyezte fel: „Tavasszal és ősszel midőn a nap életető sugarai oly kedvesek, reggeli előtt vagy után háza előcsarnokában szerete üldögni, élvezve a langy verőfény és falusi lég kellemes benyomását.”¹⁶

A költő halála után „árvái”: Ádám özvegye, Szuhányi Jozefin, és Kölcsey Kálmán lakták a házat. 1841. augusztus 18-án Gáspár János útinaplójában így írt erről a házról: „Az utca s így a falu végéhez közel áll egy csinos ízlésű úrlak, jólét-eláruló külsővel: ez a Kölcseyé volt – s jelenleg árvái laka . . . (Szuhányi Jozefin) leereszkedő kegyel fogadott s legelőbb is az épület balszárnyába vezetett, a szobába, hol a nagy férfi élt, dolgozott, szenvedett . . . A szoba még sok tekintetben úgy áll, mint halálakor: az íróasztala, melyen keserű könnyek közt azaz örök életű szavak születtek, a köntösök egy fogason, melyek oly bús kebelt födének, a székek, a pamlag: ott áll a nagybecsű könyvtár válogatott hellén, római, angol, fransz, német és magyar remekírókkal, mert ő híven megtartá Kálmánnak adott intését: ne könnyen végy kezudbe oly művet, mely a zseni lángjegyét homlokán nem hordja. E szép könyvtár a Kálmán öröke. Kölcsey képét, mit bírunk, jónak lehet mondani, de itt látók a leghívebbet, melyet árváinak festetett volt maga az utolsó országgyűlésen, ez derültebb az acélmetszvénynél . . . Innen a hölgy a más szárnyba, nappali házába vezetett . . . nyári és szép alkony előtt a csarnokon most is meglévő két széken, családja és fiatalság társaságában beszélgetéssel rekeszté be a napot.”¹⁷

Több mint tíz évvel később, 1853 nyarán Vahot Imre járt Csekében Varsányi János nevű rajzolóval, aki le is rajzolta Kölcsey házat és könyvtárszobáját. Vahot így számol be a látottakról: „Legelső gondom volt a ház csendes magányából már 15 évvel ezelőtt elköltözött Kölcsey Ferencnek dolgozó szobáját megtekinteni. Elfogódott szívvel léptem azon szentélybe, melynek szűk határai közt a legnagyobb lelkek egyike szokott volt leginkább éjjelenként megnyílni, s végtelen kiterjedésű világába elmerülve óriási szenvedéllyel és szorgalommal működni a háza és emberiség javáért.

Éjjel láttam a helyet, a szellem ezen gazdag, de életveszéllyel járó mély bányáját, honnan hazánk egére az író és szónok éjjeli fáradozása oly szép arany hajnalt volt képes felvarázsolni. – Meghatottan álltam a kisded szoba közepén, hol minden tárgy, még a legkisebb porszem is Kölcsey önfeláldozó működése, – s ennek rendkívül hatására emlékezett. A fellángoló képzelet erőt vett a hideg ész világán! . . . És látnom kellett a nagy fehér íróasztal mellett egy hófehér tisztaságú halvány, kopasz embert, ki éji lámpájánál nagy gondolatai és fásztót munkája terhéől meggörnyedve ül, s önzés, dicsvágy nélkül áldozik a hazáért, midőn annak sok gyermeke ugyanez időben zajos tombolás közt csupán bálványainak tömjénez . . . Másnap reggel Varsányi egész pietással rajzoló le Kölcsey dolgozó szobáját az udvarra eső ablaktól fölve . . . Egyszerű e szoba, de csinos és rendes, mint a nagy férfiúnak egész élete, minden külfény és keresett pompa nélkül. A szoba egyik oldalfalát egészen a nyílt könyvtár foglalja el, mely nagyobb részint válogatott remekművekből áll, melynek minden darabjából egykori tulajdonosának buvárkodó lelke sugárzik elő. Más, talán hiúbb vagy gazdagabb író üveges és fényezett szekrénybe zárandó a kedves, drága kincseket. – A szoba közepén áll fenyőfából készült, fehérre festett íróasztala, mely hihetőleg azért nyert oly nagy alakot, hogy egyszersmind sok könyv is férhessen reá. A szék, melyen íróasztalánál ült, a pamlag, melyen olykor fátalmait kipihené vagy elmélyedve gondolkozott, kemény, mint a legtöbb magyar író sorsa szokott lenni. – Az asztallal szemközt álló szekrény és a zúgban lévő vaskályhácska sem ragyog a fénytől. Az ablakon nehéz kelméjű függönyök helyett vékony foszlány lebeg, s a viaszolatlan padlót drága szőnyegek nem borítják.

A dolgozó szoba ajtaja az ebédlőbe vezet, melyből az egykori élénk társalgás zaja kihalt. Az ebédlőn túl volt a hálószobája, mely sokkal fényesebb bútortzatú, mint a dolgozó szoba, – a többi szobákat családja és a főjegyző korában nála gyakorlaton volt ifjak lakták.

¹⁵ Uo. 730.

¹⁶ OBERNYIK Károly, *Kölcsei Ferenc házikörében* (Vahoth Imre: Országgyűlési emlék. Politikai, történeti és szépirodalmi almanach. Budapest 1848. 108. Jellemző, hogy a márciusi lelkesedés hatására Kölcsey nevét is i-vel írja y helyett).

¹⁷ VITA Zsigmond, *Gáspár János útinaplója Kölcsey otthonáról* ItK 1962. 90–94.

A dolgozó szoba levétele után Varsányi János a Kölcsey lakta ház udvarra eső részét rajzolta le azon emlékezetes tornáccal, mely a nagy férfiúnak legkedvesebb mulató helye vala, honnan a különféle gazdasági épületekkel környezett udvarra és kertre legszebb kilátás vala.

Kölcseynek ezen csinosan épített háza sűrűn van fákkal környezve, mintha a mosolygó természet ölelő karjai közt feküdnék. A ház melletti virágos kert Kölcsey halála óta, mintha őt gyászolná, elhagyatott állapotban tengődik. A veteményes s gyümölcsös kert tiszaháti kövér földének kitűnő jóságánál fogva még most is oly gazdag tenyészetű, termékeny, mint elköltözött gazdájának szép költői lelke volt. Az udvar hátulján búsan, elhagyottan áll az egykori patvaria, a Kölcseynél törvénygyakorlatra volt ifjak híres laktanyája. Most csöndes magányban Kölcsey kedves embere, hű szolgája, Péter lakik, ki gyakran sóhajtozva az eltűnt szép napok után, jelenleg a gazdaságra ügyel fel.¹⁸

Szuhányi Jozefin 1854. június 22-én meghalt, s a kúrián talált épületek értékét július 11-én 1277 frtra becsülték, s egy családi feljegyzésből arról is értesülünk, hogy „az 1855 rendkívül Tiszarád után a Curián volt rossz patits épület tökéletesen össze omlott, s használható fái az akkor szinte özvedőlt molnár és kerülő házak kitarozására fordítatott, minél fogva az elenyészett két rossz épület becsült ára (25 frt) az özvegből levonandó.”¹⁹

Mivel a Kölcsey Ferenc után maradt örökségért Szuhányi Jozefin ellen Kölcsey Ferenc Sámuel nevű testvérének leánya, Kölcsey Klára férjével Miskolczy Lajos álmosdi földbirtokossal közös elhatározásból pert indított, az ügy folyamatja alatt hivatalosan Miskolczy Lajost bízták meg a gondnoki teendőkkel, s az a rossz állapotban lévő tetőszerkezetet 1859-ben megjavíttatta. Az erről készült szerződés a ház akkori állapotát rögzítette.²⁰

1855. május 23-án a fehérgyarmati szolgabíróság kiküldöttje jelenlétében a Kölcsey Ádámné után maradt ingóságokat elárverezték, s Mándy Bertalan szolgabíró az özvegy hagyatékában talált pénzt és az árverésen begyűlt összeget, 2622 frt-ot átadott Miskolczy Lajosnak, a megbízott gondnoknak. Az egész csekei ingatlant 4828 frt-ra becsülték, s azt 3 évre árendába adták Kende Lajosnak, aki évenként 1072 frt-ot fizetett haszonbérként.

A tömeggondnoki számadás szerint az „ezüst neműek és ékszerek a szolgabírói hivatal kiküldöttje (Schmidt Sándor) által lepecsételt skatulyában a díszkarddal együtt, valamint a könyvek (amelyeket az

¹⁸ VAHOT Imre, *Kölcsey Ferenc emlékei* (KUBINYI Ferenc – VAHOT Imre, *Magyarország és Erdély képekben*, Pest II. 1854. 100–110.) Vahot Varsányi János mérnökkel rajzoltatta le a kötetben közölt metszeteket az udvarház udvari frontjáról, a dolgozószobáról, sírjáról. Legújabban közzétette a ház rajzát MIKLÓS Róbert, *Kölcsey Ferenc csekei otthonában* c. tanulmányában a Petőfi Irodalmi Múzeum Évkönyvében VII. 1967. 69–87.

¹⁹ *Kölcsey Ferenc ismeretlen végrendelete* 57.

²⁰ A *Szerződés* a Petőfi Irodalmi Múzeumban V. 1519. sz. alatt található.

„Melynek ereje mellett alol írt ácsmester felvállaltam Tömeg gondnok Tek. Miskolczy Lajos úrtól néhai Kölcsei Ferencz féle Csekei udvarház s oldal épület és góré tetejének következő módon való fedelezését, illetőleg igazítását, jelesen

1. A nagy lakásról a most rajta levő gránitzát (fazsindelyt) magam költségén le veretni tartozom a fedélfákban stablonokban vagy bár mi részében lévő hibákat ujj fáknak, deszkáknak s léteznek használásával kiigazítani, s eként ott helyrehozatván, ujj zsindeleyvel jól egymásra bocsátva egészen duplán be zsindeleyzem.

2. A Nagy Háznál lekerülendő avult grániczák javából az oldal épületet, miután annak fedélfáit, stablonjait a létezését is fentebbi módon jól ki igazítandom, hasonlóul duplán begrániczázom.

3. Az innen megmaradandó grániczákból a górének tetejét kellő módon befödözöm.

Mely munkáért köteles leszen a czimzett Tek. Tömeg gondnok úr nekem egy százhusz No 120 pengő vagy is ausztriai értékben 126 frtot fizetni oly módon, hogy miután most felpénzül 20 pfrtot fel vettem, a hátra lévő 100 pfrtot vagyis 105 frtot o. é. fele részéig a munka folyamatja alatt, a többit pedig az 52 frt 50 xrt o. értékben, a munka telyes bevégezésével a Tömeg haszonbérliői által egy summában és azonnal fizetessen kezemhez.

Tartozom a munkához mihelyt a szükséges anyagok megszerzéséről a haszonbérliők által tudósítva leszek, azonnal hozzáfogni és félbehagyás nélkül bevégezni. Kelt Csekében Május 26. 859. Kajatin Károly keze + vonása. Előttünk mint tanúk: Kölcsey Gábor, Kölcsey Gusztáv.”

Akadémia perel) a törvényszéki végzés szerint el nem adhattak," hanem a főszolgabírói hivatal gondozásába kerültek, s a könyvtárszoba kulcsát is a fehérgyarmati szolgabírói hivatal őrizte."²¹

Mivel a per hosszú ideig tartott, Miskolczi Lajos ügyének támogatására Kölcsey Péternek (Kölcsey Ferenc legfiatalabb testvérének) lányával, Kölcsey Helénával(Lenkával), Szilágyi László özvegyével szerződést kötött, hogy a per megnyerése esetén 2000 forint juttatásban fogja részesíteni. 1862. január 21-én Miskolczi Lajos megnyerte a pert, s a szatmári telekkönyvi hatóság a Szilágyi Lászlónét illető részt, a kialakított összeg lefizetése után Miskolczi Lajos és felesége, Kölcsey Klára tulajdonául ismerte el.²²

Miskolczi Lajos távol lakván Csekétől, Álmosdról kellően a birtokot kezelni nem tudta, így azt örök áron eladta Kende Lajosnak, akinek édesanyja, Kende Pálné Szuhányi Erzsébet testvére volt Szuhányi Jozefinnek.

1875-ben, amikor Kölcsey életrajzának írója, Vajda Viktor a Kende családnál Istvándiban volt nevelő, gyakran megfordult Csekében, személyes élmények alapján írt Kölcsey Ferenc otthonáról: „A ház, melyben az a sajtóságos, szótlan és titokteljes férfiú lakott, még most is fennáll régi berendezése szerint, de megfosztva régi bútoraitól, könyveitől, szellemétől. Egy tekintélyes alház a község derekán, a nagyari út irányában: öt szobával, egy előszobával s egy előcsarnokkal, honnan lépcsők vezetnek a tágas udvarra, melyet a jelenleg csak gazdasági céloknak fenntartott kerttől, egyszerű sövény különít el. Az egész telek és helyiség különben nagyon is rászorult arra, hogy ápolás alá kerüljön.”²³

Tíz évvel később Jancsó Benedek, Kölcsey monográfusa, szintén személyes élmények alapján számolt be a házról: „E község közepe táján a nagyari út végén a Kölcsey lakóháza. Semmiben sem különbözik azoktól a nemesi kuriáktól, mikkel úgy szólva minden nagyobb magyar helységben találkozunk. Terjedelmes földszinti ház egy hajdan parkszerűleg mívelt kert közepe táján. Elő részéből úgy nevezett ambitus vagy tornác nyúlik ki, mely egy előszobába vezet. Az előszobából az ebédlőbe lépünk. Az ebédlőből nyílik Kölcsey hajdani dolgozószobája . . . az egész ház különben öt szobából állott.”²⁴

Kölcsey Ferenc csekei lakóházát 1889-ben a Kende család lebontatta, s ekkor már a Vasárnapi Újság hírközlője azt sem tudta, hogy Kölcsey Ferenc nem Csekében született. Így adtak hírt az eseményről: „Szatmár megye nemes szülöttjének, a magyar irodalom kitűnőségének, Kölcsey Ferencnek szülőházát Csekén lerombolták. Férfi kora nagy részét itt töltötte. A ház most is Kölcsey rokonsága birtokában volt, de mivel már elavult, lerontották, hogy kényelmesebbet építsenek helyébe.”²⁵

1908-ban, amikor a Borovszky Samu által szerkesztett megyei monográfiák sorában a Szatmár megyét tárgyaló kötet megjelent, már teljes bizonytalanság uralkodik; „Kende Bélának itt csinos, kényelmes úrilaka van, melyet Kende Lajos 1851-ben építtetett, de a jelenlegi tulajdonos kibővítette. A házhoz nagykiterjedésű kitűnően gondozott szép park tartozik. Most a néhai Kende Elemér örököseinek tulajdonában van az a szép bensőség, amelyen élt és lakott az ősi kuriában Kölcsey Ferenc.”²⁶

A Kende család két csekei kuriáját keverték össze ebben a híradásban. A Kende Elemér által 1890 körül építtetett kúria Kölcsey Ferenc hajdani telkén az utcától beljebb állott, s 1944 őszéig a Kende család birtokában volt, utolsó lakója Kende Lajos unokája, Pellegrini Albertné Kende Dzselsma volt.

Ez előtt a kúria előtt helyezték el Kölcsey Ferenc mellszobrát 1958-ban, s ebben az épületben nyílt meg ugyanekkor a Kölcsey-émlékiállítás. Az épület azonban nagyon megrozzant, s 1960-ban lebontották. Helyébe épült a mostani Művelődési Ház, amelyet 1965-ben avattak fel, s benne külön szobában helyezték el a Kölcseyre vonatkozó ereklyéket.²⁷ A Himnusz megírásának 150. évforduló-

²¹ Kölcsey Ferenc ismeretlen végrendelete Kézirat 55.

²² Uo. 61.

²³ VAJDA Viktor, *Kölcsey Ferenc*, Bp. 1875. 76.

²⁴ JANCSÓ Benedek, *Kölcsey Ferenc élete és művei*, Bp. 1885. 400.

²⁵ Kölcsey szülőháza elpusztult Vasárnapi U. 1889. 3. sz. 49.

²⁶ BOROVSZKY Samu, *Szatmár megye monográfiája* Bp. é. n. (1908) 81. és MÓRICZ Virág, *Apám regénye* Bp. 1953. 91. a cikket Móricz Zsigmond írta.

²⁷ CSORBA Sándor, *A csekeiek Kölcseyről* Szabolcs-Szatmári Sz. I. 1966. 81–82.

ján, 1973-ban pedig a régi mellszobor és első síremléke közé a Művelődési Házsal szemben állították fel új ülőszobrát.

Hogy Kölcsey életében milyen bútorokkal volt berendezve a csekei lakóház, nem tudjuk. A könyvtárszobának képét rajzból ismerjük 1853-ból. A bútorokról semmiféle feljegyzés nem került eddig elő. De amikor Kölcsey végrendeletírásra készült, számba-vette birtokát, állatállományát, s a konyha- és kamaraeszközökről 1832 májusában készített feljegyzése alapján van tudomásunk. Annak alapján tudjuk, hogy a háztartáshoz tartozott: élelsláda (1), versclag (4), lisztes szekrény (1), csobolyó (4), ecetes hordó (7), boros és pálinkás hordó (4), kamarabeli hordó (6), szappanozó tekenő (3), cseléd kenyérsütő tekenő (3), fejer kenyér sütő tekenő (2), juhtejhez való tekenő (2), konyha tekenő (3), új fenyő dézsa (5), tölgyfa dézsa (5), sajtár (3), kupa (2), szapuló dézsa (2), zürbölő (1), nagy putina (3), kis putina (4), véka (3), félvéka (1), köpécse (8), rosta (3), szita (4), szita szűrő (3), gyúrotábla (1), laskanyújtó (2), vakarókés (2), kürtősfánksütő (1), fánkszagató (2), tolófánksütő (1), lúdlelke (2), spēkelő (2), derelyemetsző (1), kávépergelő (1), kávébádog (2), kávédaráló (1), olaj bádog (1), bádog font (1), hozzá való vas (3), kézi mángorló (1), vasaló (1), rézmozsár (1), réz gyertyatartó (2), kézi gyertyatartó (2), bádog gyertyatartó (1), argánd lámpa (1), kis bádog lámpa (1), füstölő vas (1), rézpléh (1), kasztról (3), bádogforma (2), vas lábós (1), palacsintavas (1), hurkatető (1), bádogtál (1), fatál (11), réz itce (1), bádog meszely (1), levesszűrő (1), reszelő (1), bádogszűrő (1), vaskalán (2), abároló villa (1), vágókés (2), vasfedő (2), rostély (1), vasláb (1), peccsényealávaló (1), vasmacska (1), fűszerszámskatulya (1).²⁸

Önkéntelenül vetődik fel az emberben a kérdés, hogy mi lett a könyvtárával, amely Szuhányi Jozefin haláláig eredeti helyén zavartalanul együtt volt látható a maga építette könyvtárszobában? Már utaltunk arra, hogy az ingóságok elárverezése után a könyvtár kulcsa a fehérgyarmati szolgabíró-sághoz került, s Miskolczy Lajos tömegmondnok feljegyzései közt 1858. február 5-éről ez olvasható: „Csekében lévén s jelentetvén, hogy a könyvtár szobában patkány szaladgálások hallatszanak, felkértem a járásbíró-ságot, hogy nála lévén a könyvtár kulcsa, nyitassa fel s nézessen szét s egy úttal szellőztesse meg a könyvtárat. E végre megjelenvén Smit Sándor tollnok úr, ezen eljárásáért, mint kimutatása igazolja s kívánta, felvett a tömegből 7 frt 20 krajcárt.”²⁹

Nem tudjuk, hogy miben állhatott az Akadémiai Könyvtárral való per, de Arany János hivatalos iratai között egy ezzel kapcsolatos feljegyzés van: „1866 márciusi ülésen az Ig. Tanács intézkedett *Kölcsey Könyvtárának* (mely az Ak. részére hagyományoztatott) felszállítása tárgyában. A szállítás megtörtént: egy kis láda megérkezett s még felbontatlan áll.”³⁰

A Magyar Könyvszemle 1885-i évfolyamában ezt a hírt olvassuk: „Kölcsey Ferenc végrendeleti hagyatéka 1158 kötet nyomtatvány a Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárába került, mint aján-dék.”³¹

Nemrégén Lukácsy Sándor tett erről említést, s az ő véleménye szerint: „Kölcsey kora haláláig ez a könyvtár a hazai viszonyokhoz képest ritka gazdagságú gyűjtemény volt s 1867-ben Kölcsey Ádámné Szuhányi Jozefa hagyta a Széchényi Könyvtárra.”

Itt valami zavar van, mert Kölcsey Ádámné 1854-ben meghalt, s végrendelete nem ismerős. Valószínű, hogy a Miskolczy Lajos-féle per befejezése után jutott a könyvtár java része Budapestre. Lukácsy Sándor szerint: „Akkor már jónéhány darab hiányzott belőle. A becses adományt sajnos besorolták a milliós könyvtömegbe, s ma már csak igen fáradságos munkával lehetne esetleges lapszé-li jegyzetek megtalálásának reményében Kölcsey könyveit kikeresgelni s azonosítani . . . de fennmaradt az átvételkor készített lista: a nagy önművelő szellemi tájékozódásának, művei és levelei mellett, legfontosabb és eddig kiaknázatlan forrása.”³²

A Surányi rajzán látható székek alapján három hasonló széket őrzött meg Szatmárcsekében Kölcsey Erzsébet Robl Rezsóné, amelyek ma a helybeli Művelődési Házban berendezett emlékszobá-ban vannak elhelyezve.

²⁸ *Számadáskönyv* PIM V. 1983. sz.

²⁹ *Kölcsey Ferenc ismeretlen végrendelete* 56.

³⁰ *Arany János Összes Művei* XIV. Bp. 1964. 152.

³¹ *Magyar Könyvszemle* 1885. 15.

³² LUKÁCSY Sándor, *Kölcsey és a világirodalom* Nvilág 1963. 1967. 1.

Már 1898-ban mozgalom indult Kőlcsey Ferenc kallódó bútorainak összegyűjtésére. A korabeli sajtó tudósítása szerint több lap felszólalt, hogy „Kőlcsey Ferencnek már meglévő bútorait, melyek a Szatmár megyei Cseke községben elszórtan egyes családok birtokában vannak: gyűjtsék össze s helyezték el méltó helyen, talán a Nemzeti Múzeumban. Meg van a költő íróasztala is, amelyen a Himnuszot írta. Az asztal kőlcsei Kende Béla országgyűlési képviselő tulajdonában, akit a költőhöz rokoni kötelék fűz. Továbbá ott van a költő karosszéke, amelyben betegen üldögélt, s több más bútordarabja. A szatmári Kőlcsey-Kör már lépéseket tett, hogy az ereklyéket megszerezze.”³

Hatvan évvel ezelőtt szatmári diák koromban a Református Gimnázium földszinti Kőlcsey-emlékszobájában láttam a fehérre festett fenyőfa íróasztalt, amely nagyon hasonlított a Surányi rajzán megörökítettéhez.

Kende Lajos unokájának, Kende Dzselmának (1877–1965) emlékezete szerint a könyvtár polcait nagyapja vásárolta meg, s gyermekkorában még használták spájsz telársznak. Ki tudja, hova lettek azóta?

Karosszékét nemrégén vásárolta meg a Petőfi Irodalmi Múzeum. Kőlcsey néhány emléktárgya (tintatartó, porozó és borotva) ugyancsak Kőlcsey Erzsébettől került a csekei emlékszoba gyűjteményébe.⁴

Scheiber Sándor

ARANY JÁNOS LEVELE BALLAGI MÓRHOZ

Arany János egy levelét Ballagi Mórhoz 1855. május 16-ról kiadtuk egy negyedszázaddal ezelőtt (ItK 1957. 99–101). Ugyanonnan való ez is: Ballagi Aladár gyűjteményéből. Innen jutott Vasberényi Gézához, majd Borda Lajoshoz s tőle az én birtokomba. A címzett Ballagi Mór. Ő volt az ág. hitv. és helv. hitv. orsz. árvaegylet elnöke és történetírója (Zoványi Jenő: *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*. 3. javított és bővített kiadás. Szerkesztette: Ladányi Sándor. Bp., 1977. 41.). Egy vidéki özvegyasszony fiát szeretné Arany bejuttatni az árvaházba (ő *árva intézetet* ír). Utal Ballagival való találkozásaira az Akadémiában (I. Arany János ÖM. XIV. Kiadta: Gergely Pál. Bp., 1964. 758. s. v. Ballagi Mór).

Arany az Akadémia domború fejlécével ellátott, kettébe hajtott papíron írja levelét. Méretei: 14 × 23 cm.

Igen tisztelt barátom,

Egy vidéki szegény özvegy – ismerősöm – utasítást kér tőlem, miképp juttathatná be ő a fiát a pesti protestáns árva intézetbe. Miután ennek, úgy hallom, te vagy az elnöke, kérlek, légy szíves nekem pár sorban megírni (ha ugyan nincs remény veled közelebb az Akadémiában találkozhatnom), a mit én e tárgyban nem tudok, én pedig épen semmit sem tudok. Jelesül:

1. Felvétetnek-e vidékiek?

2. Hány éves korban és hány éves korig tanulhatnak ott?

3. Általában mit kell tennie, a ki fiát oda felvétetni akarja? Van-e hely? és mikor lehetne folyamodni? stb.

Magamnak sem kellemes, ilyen dolgok után kérdezősködni, de a vidéki nép azt hiszi, hogy itt Pesten egyéb dolgunk sincs, mint az ő megbízásaitak végezni.

Kérem becses válaszodat.

Bpest 1874 január 29.

igaz tisztelő
Arany János

Még egy, Ballagihoz küldött akadémiai papírselet is van kiadatlanul az egykori Ballagi Aladár-gyűjteményben.

³ *Kőlcsey Ereklyék* Vnapi U. 1898. 14. sz. 232.

⁴ *Kőlcsey-emlékek nyomában* Itan II/3. 1956. 66.